

Tilstandsrapport for
Kvernavatnet
i Austevoll 2010

R
A
P
P
O
R
T

Rådgivende Biologer AS

1443

Rådgivende Biologer AS

RAPPORTENS TITTEL:

Tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll 2010.

FORFATTERE:

Geir Helge Johnsen og Mette Eilertsen.

OPPDRAGSGIVER:

Lerøy Vest AS Kvernsmolt, v/ Tore Bjånesøy / Jesper Økland, 5392 Storebø.

OPPDRAGET GITT:

1995

ARBEIDET UTFØRT:

2010-2011

RAPPORT DATO:

26. april 2011

RAPPORT NR:

1443

ANTALL SIDER:

27

ISBN NR:

ISBN 978-82-7658-851-4

EMNEORD:

-Innsjøovervåking
-Smoltproduksjon i merder
-Austevoll kommune

SUBJECT ITEMS:

RÅDGIVENDE BIOLOGER AS
Bredsgården, Bryggen, N-5003 Bergen
Foretaksnummer 843667082-MVA
www.radgivende-biologer.no
Telefon: 55 31 02 78   **Telefax:** 55 31 62 75   **E-post:** post@radgivende-biologer.no

Forsidefoto: Flyfoto over Storebø med Kvernavatnet og Kvernsmolt, tatt ved innflyving til Flesland.

FORORD

Rådgivende Biologer AS har på oppdrag fra Kvernsmolt AS hatt ansvar for overvåking av Kvernavatnet i 2010. Overvåkingsprogrammet er gjennomført for syttende år på rad, og er begrunnet i et generelt behov for å overvåke og dokumentere tilstanden i innsjøen og miljøeffekten av merdanlegget. I forbindelse med det oppdaterte utslippsløyvet fra 2000 har Fylkesmannens miljøvernavdeling pålagt denne årlige overvåkingen.

Denne rapporten presenterer resultatene fra overvåkingsprogrammet for 2010, og generelle utviklingstrekk for tilstanden i Kvernavatnet i forhold til foreliggende opplysninger fra tidligere undersøkelser i innsjøen. Effekten av de utførte tiltak er vurdert i forhold til tilstanden i innsjøen.

Arbeidet er utført ved stor grad av egeninnsats fra Kvernsmolt i forbindelse med innsamling av prøver og informasjon. De vannkjemiske prøvene er analysert av Eurofins Norsk Miljøanalyse AS avd. Bergen og Moss, mens algeprøvene er analysert av Cand.real. Nils Bernt Andersen. Driftsresultatene for merdanlegget er hentet fra Kvernsmolt sine dagjournaler og selskapets oversikter for blant annet leveranser av fisk og inntak av fôr.

Rådgivende Biologer AS takker Lerøy Vest AS ved Tore Bjånesøy og Jesper Økland for oppdraget.

Bergen, 26. april 2011

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord.....	4
Innholdsfortegnelse.....	4
Referanse.....	4
Sammendrag.....	5
Miljøvirkning av merdanlegg i innsjøer.....	6
Kvernsmolt AS.....	10
Driften ved Merdanlegget i 2010.....	11
Oversikt over tidligere drift i Kvernavatnet.....	12
Kvernavatnet.....	13
Tilstanden i Kvernavatnet i 2010.....	14
Utvikling av tilstanden i Kvernavatnet.....	19
Referanser.....	23
Vedleggstabeller over rådata.....	26

REFERANSE

JOHNSEN, G.H. & M. EILERTSEN 2011.

Tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll 2010.

Rådgivende Biologer AS, rapport 1443, 27 sider, ISBN 978-82-7658-851-4.

SAMMENDRAG

Rådgivende Biologer AS har på oppdrag fra Kvernsmolt AS gjennomført overvåking av Kvernavatnet og rapportering av driften ved merdanlegget i innsjøen i 2010. Dette er det syttende året på rad innsjøen blir overvåket på denne måten, og overvåkingsresultatene er presentert for å beskrive både tilstand og utvikling i Kvernavatnet i forhold til produksjonen av smolt i merdanlegget. I løpet av 2010 var anlegget tomt for fisk fra midten av mai til midt i juli. Det ble benyttet 57 tonn fôr, og samlet biologisk produksjon var på 47 tonn fisk. Dette gir en samlet förfaktor på 1,22.

Kvernavatnet var også i 2010 en meget næringsrik innsjø, og samlet sett klassifisert til SFTs tilstandsklasse IV= "dårlig" (**tabell 1**). Innholdet av næringsstoffet fosfor var noe høyere i 2010 enn de foregående år, med et gjennomsnitt på 118,3 µg fosfor/liter. Algemengdene er vanligvis mye lavere enn de næringsrike forholdene for øvrig skulle tilsi. Gjennomsnittlig algemengde og innhold av algepigmentet klorofyll a tilsvarer det en finner i middels næringsrike, tilsvarende SFTs tilstandsklasse III = "mindre god". Lystilgangen i Kvernavatnet er sannsynligvis begrensende for algeproduksjonen på grunn av det høye humusinnholdet i vannet. Siktedypet var noe høyere i 2010 enn foregående år, og varierte dessuten lite gjennom året.

Forholdet mellom næringssaltene nitrogen og fosfor viser at Kvernavatnet er påvirket av flere kilder, samtidig som innsjøen synes mest påvirket av oppdrettsanlegget de årene der innholdet av fosfor har vært høyest. Variasjonen i produksjon ved anlegget forklarer bare 10 % av variasjon i fosforinnhold i innsjøen og kun 1 % av variasjonen i blågrønnalger. Kvernavatnet har vært i eutrofieringsfasen "fare på ferde" i hele overvåkingsperioden, men bare vært bort i "kritisk fase" de årene det var mye blågrønnalger og høyest produksjon. Med dagens belastning synes ikke innsjøen å utvikle seg i negativ retning utover situasjonen de siste årene. Innholdet av tungmetallene kobber og sink var svært høye, klassifisert til henholdsvis V= "svært dårlig" og III = "markert forurenset". Det var generelt lave mengder av tungmetallet kadmium.

Tabell 1. Presentasjon av årlig tilstand i Kvernavatnet basert på SFTs tilstandsklassifisering (1997), som omfatter tilstandsklassene I="meget god" til V="meget dårlig".

År	Antall prøver	Næringsalter				Organisk stoff		Samlet vurd.
		Fosfor	Nitrogen	Algevol	Klorofyll a	TOC	Siktedyp	
1993	4	V	IV	V	-	IV	III	IV
1994	5	V	V	III	-	IV	III	IV
1995	6	V	V	II	-	IV	III	IV
1996	6	V	V	III	-	IV	III	IV
1997	5	V	V	V	-	IV	III	V
1998	5	V	IV	III	-	IV	IV	IV
1999	7	V	V	IV	-	IV	IV	IV
2000	6	V	V	IV	III	IV	III	IV
2001	5	V	V	IV	IV	IV	III	IV
2002	3	V	V	II	II	IV	IV	III
2003	6	V	V	III	III	IV	IV	IV
2004	6	V	V	III	II	IV	IV	IV
2005	6	V	V	I	II	IV	IV	IV
2006	5	V	V	II	II	IV	IV	IV
2007	6	V	IV	II	III	III	IV	IV
2008	5	V	V	III	III	III	IV	IV
2009	6	V	IV	III	II	IV	IV	IV
2010	6	V	V	III	III	IV	IV	IV

MILJØVIRKNING AV MERDANLEGG I INNSJØER

Alle innsjøer mottar tilførsler av næringsstoff ved naturlig avrenning fra nedbørfeltet, og de fleste innsjøer i Norge er naturlig næringsfattige. Mange innsjøer er imidlertid også påvirket av ytterlige tilførsler av næringsstoff fra kloakk og/eller avrenning fra landbruksvirksomhet og bebyggelse. Husdyrgjødsel har også en "gjødsle" effekt i vassdragene, men avrenning fra dyrket mark er generelt rikere på næringsstoff enn avrenning fra naturområder (Holtan & Åstebøl 1990). Virkningen av slike ekstra tilførsler av næringsstoff vil variere svært mye fra innsjø til innsjø, men mange innsjøer blir mer næringsrike. Det er utviklet gode modeller som beskriver sammenhengen mellom tilførsler og deres effekt i innsjøene (Vollenweider 1976; Rognerud m.fl. 1979; Berge 1987).

I næringsrike og "gjødsle" innsjøer er forutsetningene tilstede for økte algemengder med innslag av andre og mer næringskrevende algetyper som blant annet en del blågrønne alger (Brettum 1989; Faafeng m.fl. 1990). I særlig næringsrike situasjoner, der det også er store tilførsler av næring utover hele sommeren, kan en få ekstreme oppblomstringer av blågrønnalger. I stille vær kan disse algene flyte opp slik at innsjøene farges kraftig grønne. Dette er kjent som "algeblomst" fra det engelske uttrykket "algal bloom".

Virkningen av næringstilførsler avhenger av mange lokale forhold, der vannutskiftingshyppigheten i innsjøene er en avgjørende faktor (Vollenweider 1976). Store vanntilførsler og dermed hyppig utskifting av innsjøens vannmasser, virker fortynnende på tilførslene. En innsjø med hyppig vannutskifting kan således tåle større næringstilførsler enn en tilsvarende innsjø med sjeldnere vannutskifting (Vollenweider 1976; Rognerud m.fl. 1979; Berge 1987). Samtidig er næringsstoffenes tilgjengelighet for algene også med å avgjøre responsen i innsjøenes økosystem (Berge & Källqvist 1990; Braaten m.fl. 1992).

Av de ulike næringsstoffene er det fosfor som oftest er begrensende for algevekst i våre innsjøer. Ulike typer tilførsler har hver sin spesifikke sammensetning av næringsstoffer, blant annet uttrykt ved forholdstallet mellom nitrogen og fosfor. Vanligvis venter en å finne et forholdstall på rundt 15 i lite påvirkete innsjøer, altså at en har 15 ganger så høye konsentrasjoner av nitrogen som fosfor. Dersom en finner betydelige avvik fra dette, tyder det på at en har dominans av enkelte tilførselskilder til denne aktuelle innsjøen. For eksempel vil avrenning fra fjell, myr og skog på Vestlandet kunne ha et høyt N:P-forholdstall, gjerne opp mot 70, mens både kloakkavløp fra boliger og tilførsler av for eksempel gjødsel fra kyr begge har et forholdstall på rundt 7. Særlig fosfor-rike utslipp er silosaft, med et forholdstall nede på 1,5 mens tilførsler fra fiskeoppdrett og for eksempel gjødsel fra gris også er fosforrike med et forholdstall på rundt 5 (Holtan & Åstebøl 1990).

Der tilførslene av **fosfor** i tillegg domineres av oppløst **fosfat** vil dette ha en større effekt også fordi det kan bli nyttegjørt av algene direkte. Dette kalles **biotilgjengelighet** og varierer mellom de ulike tilførselskildene. Kommunalt avløpsvann har en biotilgjengelighet av fosforet på 65-70 %, mens avrenning fra landbruk har 30 % biotilgjengelighet. Tilsvarende tall for tilførsler fra fiskeoppdrett ligger på 30-40 % (Braaten mfl. 1992).

Særlig mengde alger, men også algetyper, er altså ofte begrenset av tilgang på tilgjengelig næring. Denne effekten kalles "**bottom-up**" og viser til virkningens retning i næringskjedene i innsjøen. Jo mer næringsstoff, desto mer algevekst og som igjen er grunnlag for biologisk produksjon av algespisende organismer som dyreplankton og etter hvert også fisk (Sommer mfl. 1986).

Dersom økosystemet i en innsjø er i noenlunde balanse, vil ikke algene kunne blomstre uhemmet, fordi det vil være effektive dyreplankton som kan kontrollere dem. Men dersom det også er store mengder planktonspisende fisk i en innsjø, vil disse effektivt fjerne dyreplanktonet, slik at algene ikke lenger kontrolleres (såkalt "top-down"-effekt). Det samme vil kunne skje dersom næringstilførslene og produksjonsgrunnlaget for algene er for stort. Da vil ikke dyreplanktonet greie å kontrollere algene, som i tillegg vil kunne domineres av "uspiselige" alger som blågrønnalger. Et balansert økosystem er således i stand til å takle en større næringsbelastning og likevel opprettholde en akseptabel vannkvalitet, i motsetning til et ubalansert system som fort vil kunne bli dominert av store algeoppblomstringer med økende innslag av blågrønnalger (Sommer m.fl. 1986).

Også tilførsler av organisk materiale kan ha stor betydning for miljøkvaliteten i innsjøer. Slike tilførsler kan komme fra både naturlige og menneskeskapt eksterne kilder i nedbørsfeltet, eller fra innsjøens egen biologiske produksjon av alger og dyr (Holtan & Åstebøl 1990). Slike tilførsler deles i to hovedgrupper, humusstoffer og andre. Humusstoffene er tungt nedbrytbare i vann og stammer hovedsakelig fra skog og myrområder. De andre er lettere nedbrytbare, og biologisk omsetning og nedbryting av slike stoff er oksygenkrevende. Omfang av tilførsler av organisk stoff til innsjøer vil kunne måles i vannprøver fra overflatevannet, men det vil i hovedsak påvirke forholdene i det stabile dypvannet ved at store tilførsler medfører et høyere forbruk av oksygen som kan resultere i helt oksygenfrie forhold i dypvannet (Johnsen mfl. 1985).

Det største problemet knyttet til oksygenfritt dypvann i innsjøer er fenomenet "indre gjødsling". Når det har vært oksygenfritt vann over sedimentene en tid, vil forholdet mellom toverdig og treverdig jern endres slik at bindingen av fosfor i sedimentet opphører (Wetzel 1975). Da vil betydelige mengder av det tidligere sedimenterte fosforet bli frigitt til vannmassene som biotilgjengelig fosfat, og konsentrasjonene av fosfor i dypvannet kan være både 10 og 100 ganger høyere enn i overflatevannet (Johnsen mfl. 1985). I slike innsjøer vil denne "indre gjødslingen" kunne utgjøre en vesentlig del av de samlede tilførsler av næring (Bjørklund og Johnsen 1995), og en kan komme inn i en ond sirkel med stadig økende næringsinnhold og algemengder.

På 1970-tallet ble en del innsjøer tatt i bruk til smoltproduksjon for oppdrettsnæringen, med flytende merdanlegg liggende i innsjøene. Tre større forskningsprosjekt i perioden 1979 - 1989 hadde som sentral målsetting å avklare hvordan innsjøer påvirkes av nettopp slike merdbaserte fiskeoppdrettsanlegg, og hvordan en skal overvåke denne påvirkningen. Forskningsprosjektet "Settefiskoppdrett i vassdrag" ble utført i regi av Norges Fiskeriforskningsråd ved Havforskningsinstituttets Avdeling for Akvakultur i årene 1979 - 1981 (Hansen m.fl. 1982), og det ble fulgt opp i to store prosjekt som ble gjennomført ved Universitetet i Bergen; "Økologiske forutsetninger for oppdrett av laksesmolt i innsjøer" i årene 1983-1985 (Larsson 1986) og "Biologisk optimalisering av oppdrett av laksefisk i ferskvann" i årene 1986-1988 (Johnsen mfl. 1989). Begge prosjektene var et samarbeid mellom Havforskningsinstituttets Avdeling for Akvakultur (nå: Senter for Havbruk) og tre institutt ved Universitetet i Bergen (Fiskeribiologi, Mikrobiologi og Zoologisk Museum).

Det ble dokumentert at slike merdbaserte fiskeanlegg i innsjøer påvirker innsjøene ved tilførsler av:

- 1) næringsstoff fra spillfôr og fiskeavføring,
- 2) organisk stoff fra de samme kildene, og
- 3) rømt fisk, som reduserer innsjøens evne til algekontroll ved at dyreplanktonet beites ned.

Alle disse tre forhold kan derfor påvirke næringsrikheten i den aktuelle innsjøen. Punkt 1 direkte ved sin “bottom-up” virkemåte, punkt 2 ved at overbelastning av organisk materiale kan føre til oksygenfrie forhold i dypvannet og dermed frigivelse av fosfat fra sedimentet, og punkt 3 ved at en får redusert økosystemets evne til å håndtere den økte algeproduksjonen ved en “top-down” effekt når det skjer mye rømming av fisk (Holm m.fl. 1985; Larsson 1986). Effektene på næringsrikhet og algeoppblomstringer i innsjøer med slike oppdrettsanlegg kan derfor bli store, og dette kan påvirke bruksverdien av innsjøen i mange sammenhenger, som til fritidsfiske, friluftsliv/bading og som råvannskilde for drikkevannsanlegg. Det er også utviklet gode erfaringsmodeller for hvor store tilførsler fiskeanlegg tilfører sine omgivelser (Håkansson m.fl. 1988; Braaten m.fl. 1992).

I forbindelse med det konsesjonsbetingede utslippsløvet til slike merdbaserte smoltanlegg i innsjøer, er det derfor ofte knyttet betingelser om både krav til miljøkvalitet og også om årlig miljøovervåking for å kunne holde situasjonen under oppsyn. Dette er også begrunnet i en del tilfeller av overbelastning av slike innsjøer (Holm m.fl. 1985; Kambestad & Johnsen 1990). Samspillet mellom alle de tre typene påvirkning som slike fiskeanlegg har på innsjøsystemet, gjør det viktig ikke bare å fokusere på tilstand år for år eller utvikling i tilstand aleine, men samtidig vurdere risiko for videre utvikling i den prosess som kalles “eutrofiering”, eller økning i næringsrikhet og algemengde. Et slikt “eutrofieringsforløp” i innsjøer kan beskrives med tre faser ettersom økosystemet responderer på økende fosforbelastning:

1) Begynnende eutrofiering

Kjennetegnes ved middels næringsrike forhold (SFT=III), med økt produktivitet i alle ledd i innsjøens næringspyramide grunnet økte næringstilførsler (positiv “bottom up”-effekt). Den økende algemengden holdes noenlunde under kontroll av den samtidig økende dyreplanktonmengden (negativ “top down”-effekt), slik at algemengdene bare øker sakte under økologisk likevekt.

2) Fare på ferde

Kjennetegnes med næringsrike forhold (SFT=IV-V), der algetyper som ikke er spiselige av dyreplanktonet begynner å dominere, og algemengdene øker derfor raskere. Større mengder alger synker til bunns og råtner under forbruk av oksygen, og oksygenfrie forhold med indre gjødsling kan begynne.

3) Kritisk fase

Kjennetegnes av meget næringsrike forhold (SFT=V). Råttent bunnvann med omfattende indre gjødsling gir store algemengder, der algeoppblomstringer med giftige blågrønnalger kan dominere.

Statens forurensningstilsyn (SFT) har utviklet enkle system for vurdering av miljøkvalitet i ferskvann, der en klassifiserer tilstanden i innsjøer med hensyn på en del standard parametre (SFT 1989, 1992, 1997). Dette er utarbeidet med en generell tilnærming, slik at en ved undersøkelser av innsjøer i utgangspunktet skal søke å fange opp de fleste sannsynlige miljøpåvirkninger. Det gir miljøforvaltningen mulighet for en standardisert tilnærming til den aktuelle problematikken i innsjøer, og dette system og klassifisering er også benyttet i foreliggende overvåkingsrapport (**tabell 2**).

Tabell 2. Sammenheng mellom de "klassiske" betegnelser for næringsstatus, innhold av fosfor, observerte algemengder og SFTs tilstandsklassifisering, basert på SFT (1997) og Brettum (1989).

Tilstand	Ultra-oligotrof	Oligotrof	Oligo-mesotrof	Mesotrof	Eutrof	Poly-eutrof
Fosfor (µg/l)	< 2	2-7	7-11	11-20	20-50	> 50
Algemaks (mg/l)	< 0,2	0,2-0,7	0,7-1,2	1,2-3	3-5	> 5
Algesnitt (mg/l)	< 0,1	0,1-0,4	0,4-0,6	0,6-1,5	1,5-2,5	> 2,5
klorofyll a (µg/l)	<2		2-4	4-8	8-20	> 20
Tilstandsklasse	SFT = I		SFT = II	SFT = III	SFT = IV	SFT = V
Tilstand	meget næringsfattig		næringsfattig	middels næringsrik	næringsrik	meget næringsrik

EU's vanddirektiv

EU's Rammedirektiv for Vann trådte i kraft 22. desember 2000, og angir et rammeverk for beskyttelse av alle vannforekomster. Direktivet har som overordnet målsetting at alle naturlige vannforekomster skal oppnå minst "God Økologisk Status" (GØS). For de vannforekomstene der det viser seg at en ikke har minst "god økologisk status", skal det utarbeides tiltaksplaner innen 2015 med gjennomføring av tiltak innen 2021. Det er i den forbindelse utarbeidet en veileder som danner grunnlaget for et oppdatert og utvidet økologisk og kjemisk klassifiseringssystem for kystvann, grunnvann, innsjøer og elver (Veileder 01:2009 Klassifisering av miljøtilstand i vann).

Ved karakteriseringen i forbindelse med EU's vanddirektiv, skal vannforekomstenes økologiske status anslås basert på en samlet vurdering av både *fysisk tilstand*, *kjemisk tilstand* (vannkvalitet) og *biologisk tilstand*. EU's vanddirektiv inkluderer i større grad vurdering av biologiske forhold enn SFTs mer vannkvalitetsbaserte system. Det er ikke utført prøvetiske i innsjøen, som er et kvalitetselement som vil være avgjørende.

Ved fastsetting av *økologisk status* er det altså innbakt hensyn til naturtilstanden også for de biologiske forhold, slik at det ikke vil være en direkte kobling til SFTs tilstandsklassifisering og EU's statusklassifisering for den enkelte vannforekomst. Beskrivelse av *økologisk status* følger denne skala:

Høy status	God status	Moderat status	Dårlig status	Meget dårlig status
SD = 6 m	SD = 8 m	SD = 5 m	SD = 3 m	SD = 1,5 m
Chl = 2,5 mg/l	Chl = 5 mg/l	Chl = 7,5 mg/l	Chl = 15 mg/l	Chl = 30 mg/l
9 µg P/l	17 µg P/l	24 µg P/l	45 µg P/l	83 µg P/l
300 µg N/l	400 µg N/l	500 µg N/l	800 µg N/l	1300 µg N/l

1="Høy status" betyr at vannforekomsten har en økologisk status tilsvarende eller meget nær opp til naturtilstand, mens 2="god status" avviker litt mer fra naturtilstanden. Kvernvatnet er av typen *kalkfattige, humøse lavlandsinnsjøer LN3a* (Veileder 01-2009), og de nye grenseverdiene for siktedyp, klorofyll a og næringssalter er vist i oversikten over.

Denne rapporten

Denne rapporten presenterer resultatene fra overvåking av Kvernvatnet i 2010. Resultatene er vurdert i forhold til den presenterte faglige rammen, samtidig som utviklingen i innsjøene de siste årene også er presentert.

KVERNSMOLT AS

Settefiskanlegget i Kvernavatnet ble startet av Havforskningsinstituttet i 1979 som et ledd i forskningsarbeidet med å høste erfaringer med denne type anlegg. Arbeidet ble utført som et ledd i Norges Fiskeriforskningsråds (NFFR) prosjekt “*Settefiskoppdrett i vassdrag*” som ble utført i 1979 - 1981. Konesjon for det merdbaserte settefiskanlegget i Kvernavatnet ble først gitt av Fiskeridepartementet til Havforskningsinstituttets avdeling for akvakultur i brev av 31.juli 1979. Det ble gitt tillatelse til produksjon av 50.000 stk sjødyktig settefisk av laks, ørret og regnbueørret.

Kvernsmolt AS ble etablert i 1980 av grunneierne rundt Kvernavatnet, og selskapet fikk overta konsesjonen jfr. brev av 21.november 1980 fra Fiskeridepartementet. Fiskeridepartementet gav videre Kvernsmolt AS i brev av 11.september 1981 lov til å utvide konsesjonsrammene til 300.000 sjødyktig settefisk årlig, samt å etablere et akklimatiserings-anlegg på 150 m³ i Austre Storebøvågen.

Kvernsmolt AS fikk i brev av 9.april 1984 fra Fiskeridirektoratet lov til å etablere 8 stk 7-meters kar nedenfor demningen av Kvernavatnet. Men fordi det på denne tiden var stans i alle konsesjonsutvidelser, ble det understreket at utvidelsen var gitt under forutsetning av at den årlige produksjonen ikke ble utvidet. I samme brev ble søknad om etablering av klekkeri avslått. Avslaget om etablering av klekkeri ble anket, og fiskeridirektoratet gav i brev av 15.august 1984 selskapet likevel lov til å drive klekkeri nedstrøms Kvernavatnet. Kvernsmolt AS fikk høsten 2001 utvidet konsesjonen ved settefiskanlegget til 1 million sjødyktig settefisk, med krav til maksimal forbruk på 40 tonn årlig ved merdanlegget i Kvernavatnet.

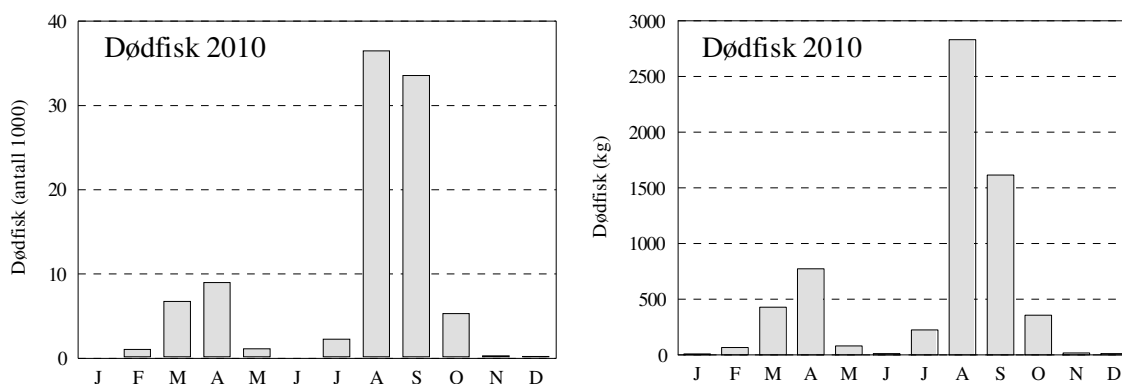
Karanlegget nede ved sjøen var ikke i bruk i 2009. Anlegget består av klekkeri med startfôringshall, et innendørs karanlegg med et to kar utendørs, et merdanlegg i innsjøen og et akklimatiseringsanlegg i sjøen. I Kvernavatnet er det et merdanlegg med åtte stk 12x12 meters bur i et Viking rammeanlegg. Nøtene er fem meter dype, og føring skjer ved hjelp av et datastyrt ARE luftfôringsanlegg. Det er montert tre strømsettere under gangveien for å besørge god vannutskifting i hele anlegget. Den ene strømsetteren benyttes også til å piske inn oksygeninnblandet vann i anlegget, slik at det kan tilføres like mye oksygen som fisken teoretisk sett forbruker. Dette oksygeneringsanlegget har vært i drift siden sommeren 1997. Siden 1992 har det vært montert oppsamlingsutstyr for spillfôr under samtlige merder.

Det klekkes årlig omtrent 1,8 millioner egg, og all yngelen startføres. Vanligvis overføres over halvparten av den startførete yngelen til Hegglandsmolt på Tysnes ved en vekt på 0,5 - 2,5 gram. I mai-juni flyttes resten av fisken ut av startfôringshallen til 7-meters karene. Da har fisken en vekt på 2-5 gram. I perioden 15.juni til 15.juli flyttes så den største fisken opp til merdanlegget i Kvernavatnet, den veier da 10-25 gram. Der føres fisken utover sommeren og vaksineres før den i perioden 15.august til 15.september settes ned i karene igjen ved en størrelse på 50-100 gram. Vel halvparten av fisken selges som høstmolt i perioden fra 15.september til 15.november og har da en vekt på mellom 80 og 125 gram. Den minste fisken har etter startføring gått i karanlegget, og denne settes så opp i merdanlegget når dette er tømt tidlig på høsten. Fisken er da 20-60 gram og uvaksinert, og blir så føret fram til ett-årsmolt i merdanlegget for utsetting som 70-100 grams fisk i perioden 15.april til 15.juni. Det betyr at karanlegget stort sett står tomt fra høstmolten er solgt til den startførete yngelen settes ut neste vår, og at merdanlegget stort sett er i bruk hele året.

Fra 2009 blir det heller ikke klekket fisk ved anlegget ved Kvernavatnet, og produksjonen skal bare skje i merdanlegget i innsjøen ved at fisk settes ut tidlig på høsten og taes ut som stor vårmolt.

DRIFTEN VED MERDANLEGGET I 2010

Fisken som sto i anlegget ved inngangen til 2010, ble tatt ut som vårmolt i midten av mai og høstmolt slutten av oktober. Til sammen ble det tatt ut nesten 326 773 fisk med en gjennomsnittsvekt på 153 g. Ny fisk ble satt inn i anlegget midt i juli, august, oktober og november. Samlet for det hele året ble det satt inn 747 252 fisk med en gjennomsnittsvekt på rundt 43 gram tilsvarende omtrent 32 tonn fiskebiomasse. Ved utgangen av året var disse blitt nesten 70 g i gjennomsnitt. I alt ble det plukket rundt 109 024 dødfisk ved anlegget i 2010, med en snittvekt på 69 g utgjør dette en samlet mengde på 6,4 tonn. Det meste av dødeligheten forekom i august og september.

Figur 1. Månedlig antall dødfisk (venstre) og mengde dødfisk (høyre) registrert ved merdanlegget i Kvernvatnet i 2010.

Tabell 3. Beregningsgrunnlag for produksjon og førfaktor ved anlegget i Kvernvatnet i 2010. Antall fisk ved inngangen på året er justert ned i forhold til fjorårets rapport.

Forhold	Antall fisk	Størrelse (g)	Samlet biomasse (kg)
- Belegg i anlegg pr 1.januar	480 405	81	38 961
- Inntak til anlegget i året	747 252	43	32 130
+ Dødfisk i 2010	109 024	68,8	7 501
+ Destruert i 2010	222 445	63,3	14 080
+ Uttak av fisk vår og høst 2010	326 773	153	48 855
+ Belegg i anlegget 31.desember	681 370	68,8	46 878
= Samlet tilvekst i anlegget			47 222
Samlet førbbruk i året			57 719
Samlet førfaktor			1,22

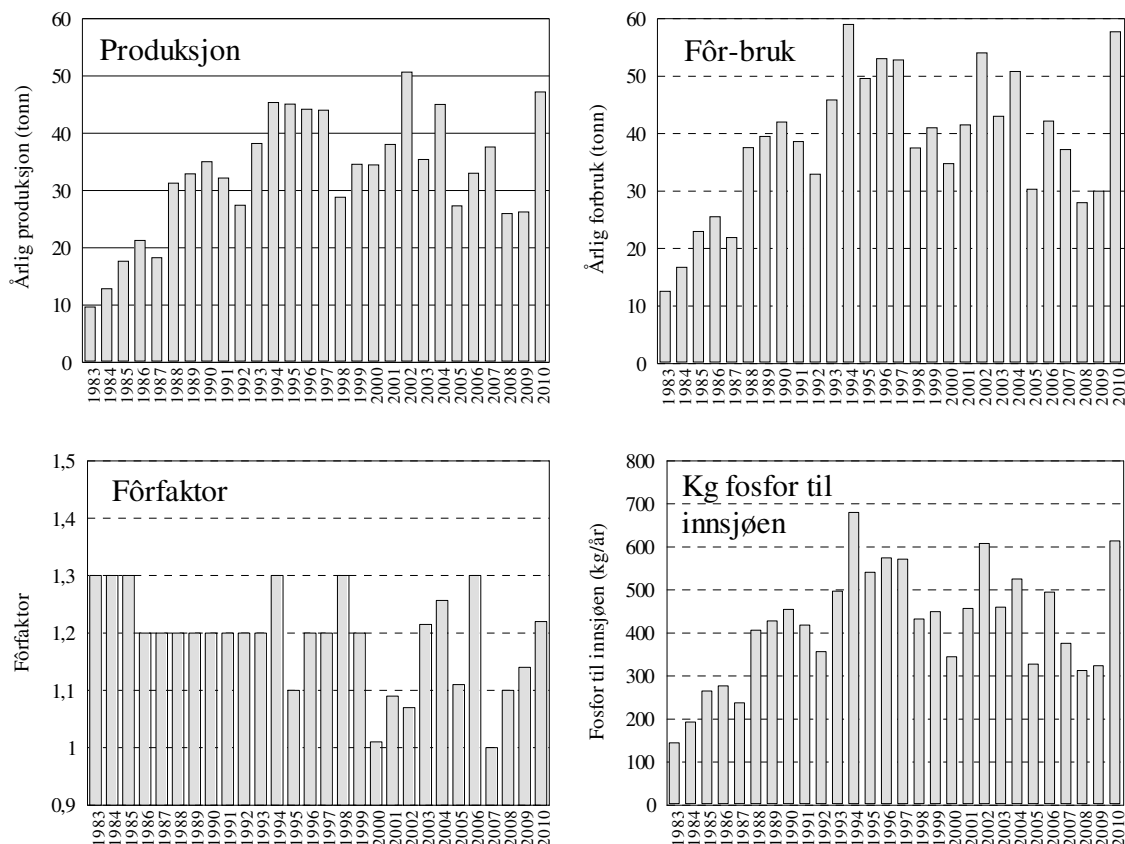
I løpet av 2010 ble det benyttet over 57 tonn fôr, og med en samlet produksjon på 47,2 tonn i anlegget, gir det en førfaktor på 1,22 (**tabell 3**). Næringstilførsler til innsjøen fra et fiskeoppdrettsanlegg kan beregnes ut fra innhold av næring i fôret, førfaktoren og mengde produsert fisk (totalt inkludert dødfisk) i henhold til Håkanson mfl. (1988). I Kvernvatnet har vi beregnet fosfortilførslene i 2010 til 620 kg fosfor, ut fra et fosforinnhold i fôret på 1,5 % og beregnet førfaktor. Dette er imidlertid tall for de samlede tilførsler fra anlegget, og tall fra andre tilsvarende anlegg viser at i størrelsesorden 70 % av fosforet som tilføres via spillfôr og fiskeavføring sedimenterer relativt raskt, mens de resterende 30 % er tilgjengelig for algeproduksjon i de åpne vannmassene (Braaten mfl. 1992). I 1992 ble det montert oppsamlingsutstyr under merdene i Kvernvatnet, og en kan anta at mesteparten av de 70 % som sedimenterer blir samlet opp og pumpet til renseanlegget.

OVERSIKT OVER TIDLIGERE DRIFT I KVERNAVATNET

Ved Kvernsmolt AS sitt merdanlegg i Kvernavatnet økte produksjonen gradvis fra vel 10 tonn fisk i 1983 til omtrent 45 tonn i 1994. Produksjonsnivået lå på samme nivå de neste tre årene, men har i årene 1998-2007 ligget mellom 30 og 40 tonn, mens de siste to årene har produksjonen vært unedr 30 tonn (**figur 2**).

Den årlige fôrbruken gjenspeiler i all hovedsak dette produksjonsmønsteret, med en jevn økning fra omtrent 13 tonn utfôret i 1983 til rekordnivået på 59 tonn i 1994. I årene etter ble det benyttet vel 50 tonn fôr årlig, mens fôrbruken har ligget rundt 30 - 40 tonn årlig siden 1998, med noe høyere forbruk i 2002, 2004 og 2006 da produksjonen var høyere. I 2010 ble det benyttet svært mye fôr ved anlegget, siden fisk som skulle vært tatt ut måtte stå igjen i anlegget (**figur 2**).

Fôrfaktor, som viser forholdet mellom produksjon og mengde fôr, har variert nokså mye, mellom 1,3 i 1998 og 1,1 i 2007 (**figur 2**). For årene 1986-1992 foreligger ikke detaljerte opplysninger om produksjon, og fôrfaktor er derfor anslått til 1,2 i denne perioden. I 2010 var forfaktoren på 1,2, og den har variert mellom 1,0 og 1,3 de siste årene.

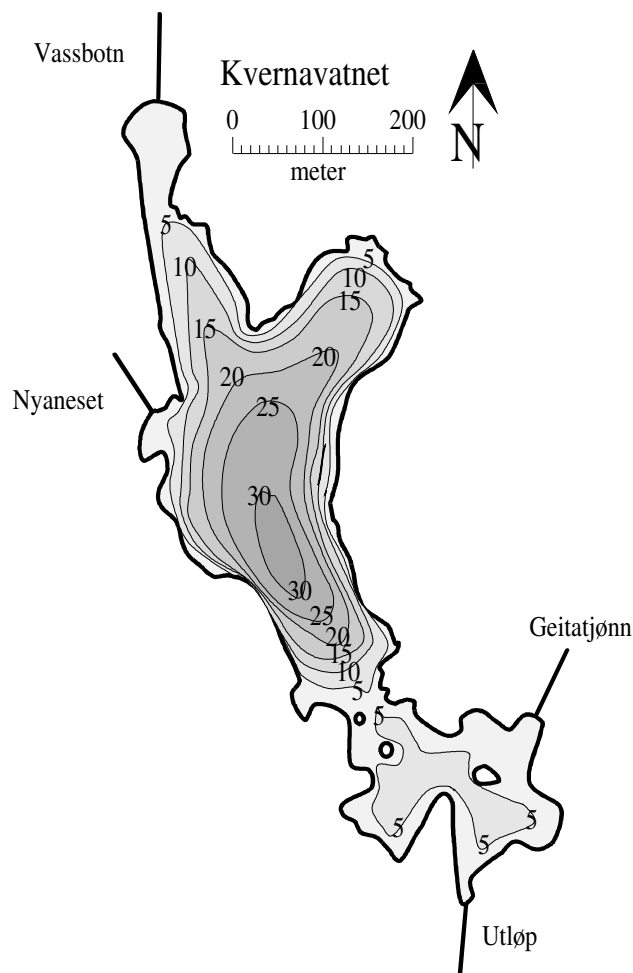
Figur 2. Oversikt over årlig produksjon (oppe til venstre) og årlig fôrforbruk (oppe til høyre) ved merdanlegget, samt oversikt over årlig forfaktor (nede til venstre) og mengde fosfor (nede til høyre) til innsjøen til Kvernsmolt i Kvernavatnet.

KVERNAVATNET

Kvernavatnet er en *liten innsjø, kalkfattig og klar (L-N2)*, som ligger øst for Storebø i Austevoll, og har et nedbørfelt på omtrent 1,3 km². Innsjøen er vannkilde for karanlegget og klekkeriet, og også lokalitet for merdanlegget til Kvernsmolt. Kvernavatnet har et areal på 0,125 km², innsjøen er 30 meter dyp på det dypeste og har et opprinnelig volum på 1,56 millioner m³ (**figur 3**). Innsjøen har en årlig gjennomsnittlig tilrenning på 1,64 millioner m³, eller omtrent 3,0 m³/min i gjennomsnitt.

Kvernavatnet ble tidligere benyttet som vannkilde for en kvern ved utløpet. Denne har ikke vært i drift siden krigen. I forbindelse med kvernen var det etablert en demning i utløpet av Kvernavatnet, og denne ble utbedret (tettet) i 1981-1982. Dette medførte at vannstanden i innsjøen ble hevet med omtrent en og en halv meter på det høyeste. I 1995 ble demningen bygget på en meter til, slik at vannstanden nå maksimalt er 2,5 meter over det den var da Kvernsmolt AS ble etablert.

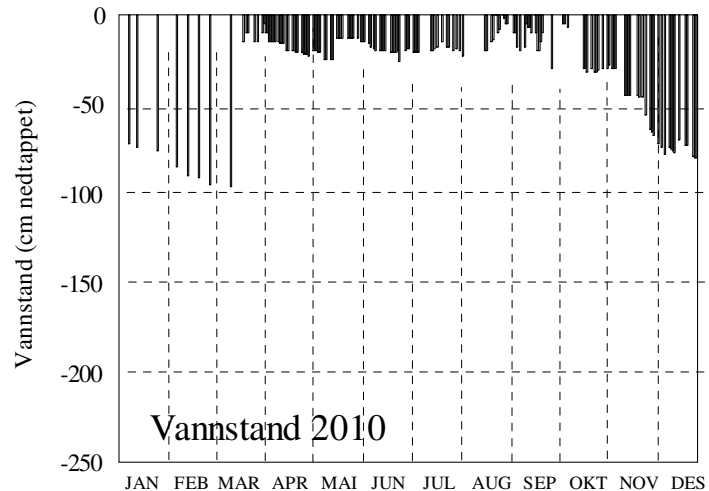
Demningen gjør at en i dag kan magasinere nærmere 350.000 m³ vann i innsjøen utover innsjøens opprinnelige volum på 1,56 millioner m³. I perioder med lite regn medfører vannbruket i karene at vannstanden senkes med omtrent 2 cm daglig.

Figur 3. Dybdekart over Kvernavatnet, basert på opplodding i 1981. Siden den gang er Kvernavatnet demmet opp med 2,5 meter.

TILSTANDEN I KVERNAVATNET I 2010

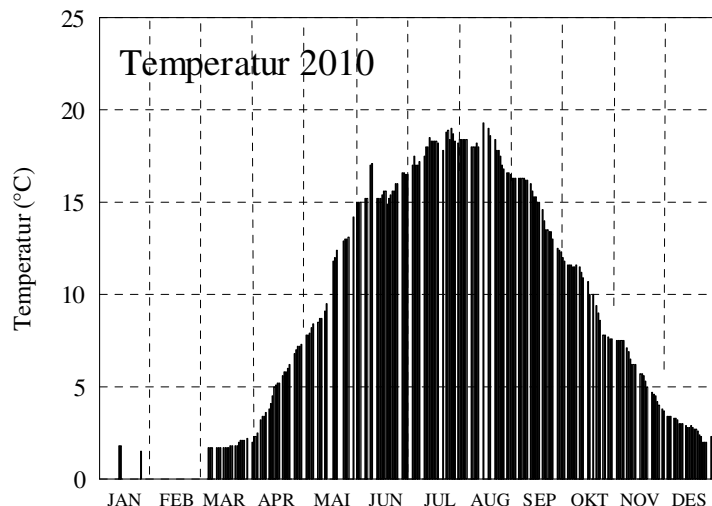
Kvernavatnet var lite nedtappet gjennom det aller meste av 2010. Laveste vannstand ble nådd i mars med en nedtapping på 96 cm under demningens topp (**figur 4**). Tidligere ble det tappet vann til klekkeri og karanlegget nedstrøms innsjøen, men det har ikke vært fisk her i 2010. Vannstandsvariasjonen skyldes derfor slipp av vann forbi demningen.

Figur 4. Daglig målt vannstand i Kvernavatnet gjennom 2010. Målingene er vist i forhold til høyeste regulerte vannstand (HRV), og vist som antall cm under dette.

Temperaturforholdene

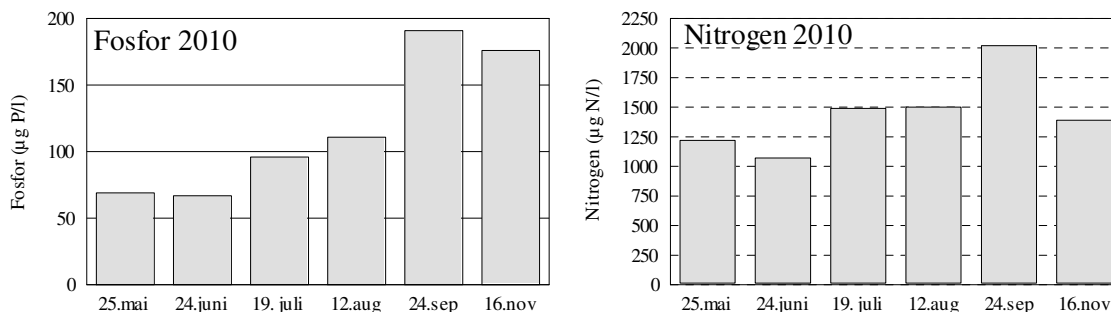
Det ble tatt få målinger i januar og ingen målinger i februar. Overflatetemperaturen i Kvernavatnet i mars holdt seg rundt 1,7 - 2,2 grader. Fra begynnelsen av april begynte temperaturen å stige, og steg til 19 °C i slutten av juli, begynnelsen av august, da overflatevannet var på sitt varmeste (**figur 5**). Uviklingen gjennom året forløp som normalt med jevn oppvarming på våren og sommeren og avkjøling fra slutten av august og ut året. Temperaturen i vannet var i underkant av fire til to grader ved utgangen av desember 2010. Generelt sett var temperaturen i Kvernavatnet gjennom hele året ganske lik målinger fra 2009, tidvis kaldere tidlig vår og vinter.

Figur 5. Daglige temperaturmålinger i overflaten ved merdanlegget i Kvernavatnet i 2010.

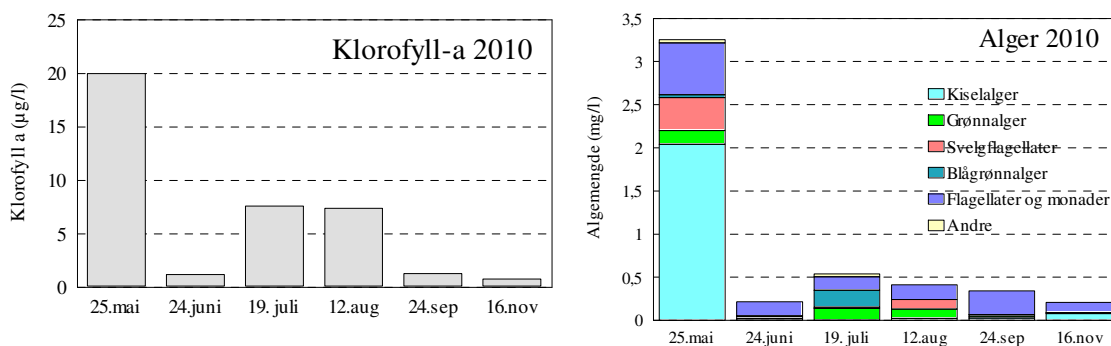
Virkning av tilførsler av næringsstoff

Kvernavatnet var meget næringsrikt også i 2010. Konsentrasjonene av fosfor og nitrogen viste i gjennomsnitt høye verdier med henholdsvis 118,3 μg fosfor pr. liter og 1,4 mg nitrogen pr. liter (**vedleggstabell 1**). Disse verdiene er begge klassifisert til tilstandsklasse V= ”meget dårlig” i SFTs vurderingssystem for miljøkvalitet i ferskvann (SFT 1997) (**figur 6**).

Figur 6. Innhold av næringsstoffene fosfor (til venstre) og nitrogen (til høyre) i månedlige vannprøver fra Kvernavatnet i 2010. Prøvene er tatt som blandprøve fra de øverste fem meterne, og de er analysert fortløpende av Eurofins Norsk Miljøanalyse AS avd. Bergen.

Næringsrikhet gir grunnlag for algevekst og gjenspeiler seg derfor vanligvis i både mengde og sammensetning av algeplankton. Algemengden i Kvernavatnet var stort sett lave i de seks algeprøvene som ble samlet inn sommerhalvåret 2009. Med et gjennomsnittlig algevolum på 0,8 mg/l og høyeste algemengde på 5 mg/l, tilsvarer algemengdene det en vanligvis finner i middels næringsrike innsjøer tilsvarende SFTs klasse III (Brettum 1989). Høyeste algemengde på 5 mg/l tilsvarer SFTs klasse V = ”næringsrik”. Innholdet av klorofyll a, som utgjør mengden ”grønnfarge” i algene, hadde et gjennomsnitt på 6,4 μg Chl a/l, hvilket tilsvarer SFTs tilstandsklasse III = ”middels næringsrik” (**figur 7**). Innholdet av alger og klorofyll er atskillig lavere enn det en burde vente ut fra det meget høye innholdet av næringssalter. Dette misforholdet er imidlertid vanlig i Kvernavatnet, og skyldes at innsjøens algeproduksjon er lysbegrenset på grunn av det høye innholdet av humus.

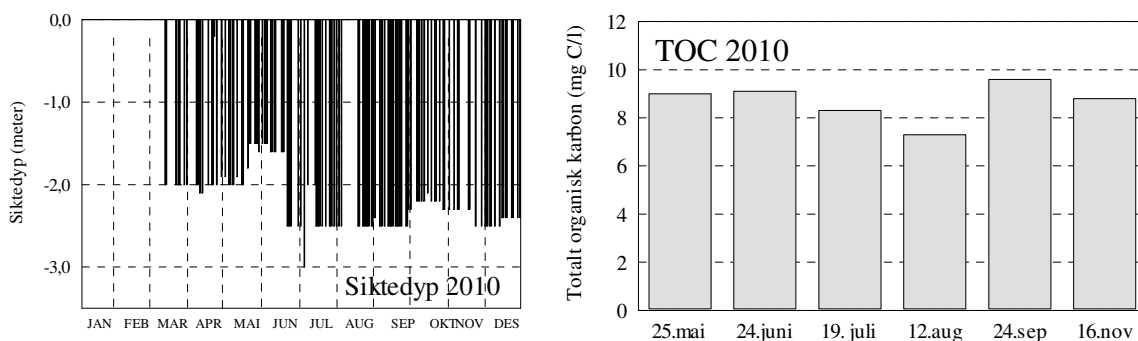

Figur 7. Innhold av klorofyll a (til venstre), og algemengder og algetyper (til høyre) i månedlige overflatevannprøver fra Kvernavatnet sommerhalvåret 2010. Prøvene er tatt som blandeprøver de øverste fem meterne ved det dypeste punktet i innsjøen. For detaljer vedrørende algearter og grupper henvises til **vedleggstabell 2**.

Virkning av tilførsler av organisk stoff

Siktedypet i en innsjø reflekterer vannfarge og mengden partikler i innsjøens øvre vannmasser. I Kvernvatnet er siktedypet vanligvis meget lavt og var i 2010 hovedsakelig mellom 1,5 og 2,5 meter fordi vannet er meget rikt på humusstoffer og derfor brunt. Variasjonen i siktedyp gjennom sommeren reflekterer i hovedsak variasjonen i algemengden i vannmassene (**figur 8**).

Innholdet av organisk stoff i overflatevannmassene økte svakt utover i prøvetakingsperioden, og gjennomsnittet var på 8,9 mg C/l (**figur 8**). Dette er høyt, og tilsvarer tilstandsklasse IV = "dårlig" i SFTs vurderingssystem for miljøkvalitet i ferskvann. Det aller meste av dette skyldes det naturlig høye innholdet av humusstoff og reflekteres også i det lave og stabile siktedypet i innsjøen.

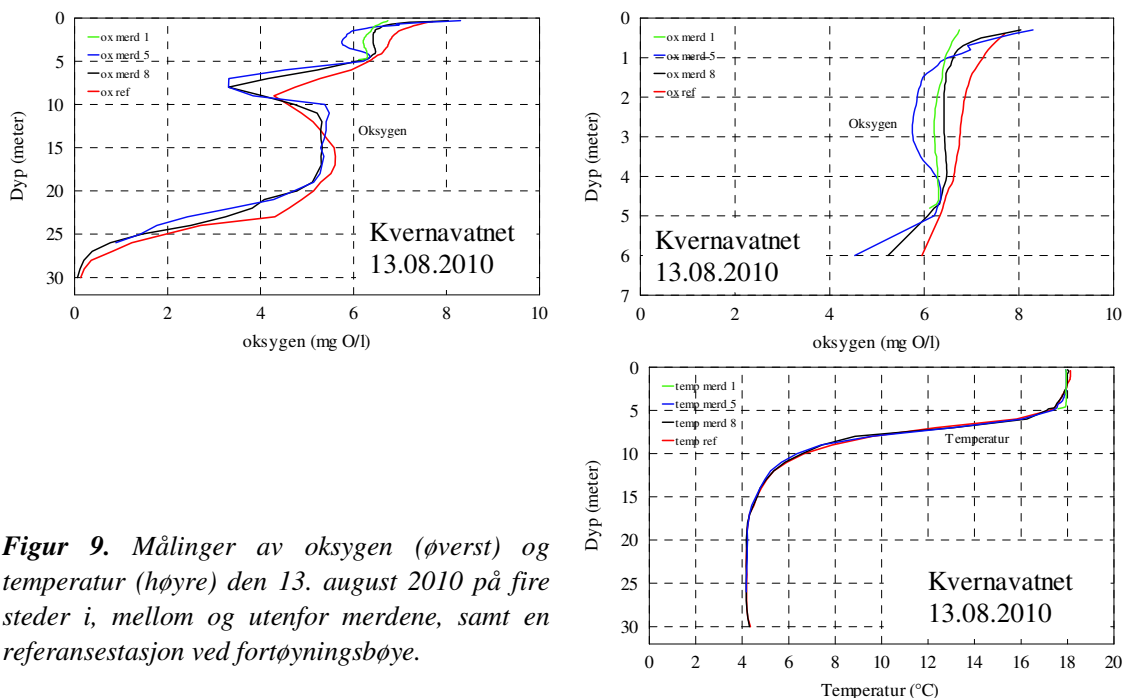
Figur 8. Daglige målinger av siktedyp (til venstre) og seks målinger av totalt organisk karbon TOC (til høyre) i Kvernvatnet i 2010. Siktedypmålingene er gjort med en standard Secchi-skive ved det dypeste punktet nord for merdanlegget, mens TOC er målt i de månedlige innsamlete vannprøvene.

I august 2010 ble det varslet fra Kvernsmolt AS om svært lave oksygenverdier i vannmassene ved fiskeoppdrettet og det ble i forbindelse med vannprøvetaking nevnte måned også tatt oksygen og temperatur profiler fire steder dvs. inne i merd nr 1, mellom merd 1 og 5, utenfor merd nr 8 og en referanse stasjon ved fortøyningsbøye, for å undersøke oksygenforholdene ved oppdrettsanlegget nærmere.

Oksygenprofilene viser omtrent samme mønster på samtlige profiler hvor oksygeninnholdet er høyest i overflaten med verdier fra 6,7 – 8,3 mg O/l og synker relativt raskt ned til 3,3 - 4,3 mg O/l på 9 meters dyp. Fra 9 meters dyp øker oksygeninnholdet og holder seg rundt 5-5,5 mg O / l ned til ca 19 meters dyp. Ned mot bunnen synker oksygeninnholdet drastisk og det er tilnærmet oksygenfritt på 30 meters dyp. Profilen tatt i merd nr 1 hadde lavest oksygeninnhold i overflaten og er ikke uventet da fisk har et høyt forbruk av oksygen (**figur 9**). Det var ellers ingen vesentlige forskjeller i oksygeninnhold i overflatevannet mellom de resterende profilene. Profilen fra referansestasjonen skilte seg mest fra de andre profilene med et noe høyere oksygeninnhold generelt nedover vannsøylen. Innsjøen har alltid hatt et høyt oksygenforbruk i dypvannet på grunn av organisk stoff som sedimenterer til bunnen, hvor det brytes ned under forbruk av oksygen, men i august måned var oksygeninnholdet svært redusert allerede fra 7-8 meters dyp og er noe uvanlig.

Temperaturkurven viser en høy og stabil temperatur rundt 18 °C ned til ca 5 meters dyp, som deretter synker relativt raskt ned til 4,6 °C på 15 meters dyp. Fra 15 meter og ned mot bunnen stabiliserer temperaturen seg rundt 4 °C.

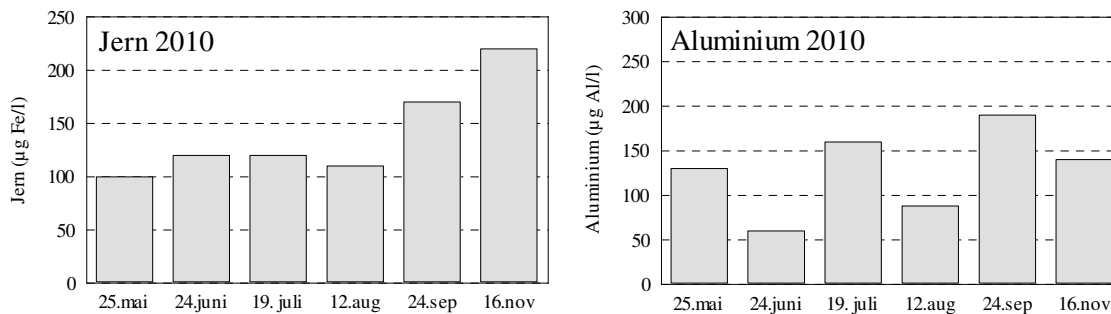

Figur 9. Målinger av oksygen (øverst) og temperatur (høyre) den 13. august 2010 på fire steder i, mellom og utenfor merdene, samt en referansestasjon ved fortøyningsbøye.

Vannkvalitet generelt

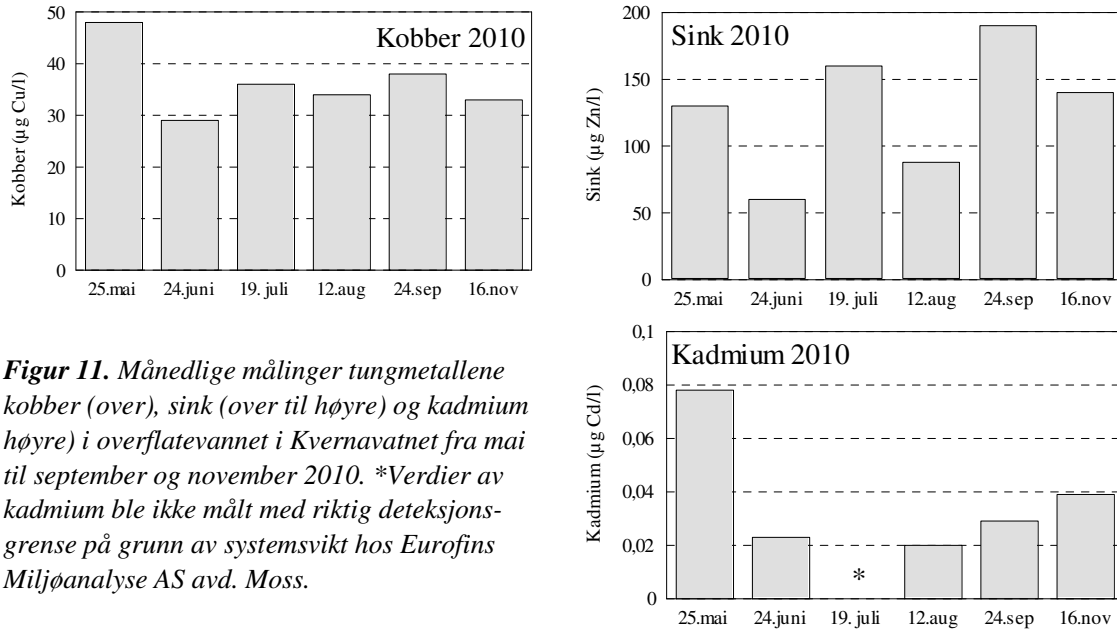
Surheten varierte mellom 6 og 6,8. Det har ikke vært kalket i innsjøen siden 2000. Innholdet av jern i overflatevannet i Kvernvatnet var noe høyt i 2009 (**figur 10**). Gjennomsnittet var 140 $\mu\text{g Fe/l}$ tilsvarende klasse III = "mindre god" i SFTs vurderingssystem. Skadevirkninger av jern kan en imidlertid først vente når konsentrasjonene overstiger 500 $\mu\text{g Fe/l}$, ved at jernet da kan felles på gjellene til fisk. Konsentrasjonen av totalaluminium i vannet var i gjennomsnitt på 128 $\mu\text{g Al/l}$ (**figur 10**). Ved forsurening er labilt aluminium giftig for fisk ved at det kan felles ut på gjellene og drepe fisken. Det høye humusinnholdet i Kvernvatnet reduserer imidlertid faren for skadevirkninger ved høye aluminiumskonsentrasjoner, og ved de pH-verdiene som er vanlige i Kvernvatnet i 2010, vil ikke disse konsentrasjonene være problematiske for fisken.

Figur 10. Månedlige målinger av jern (venstre) og aluminium (øverst) i overflatevannet i Kvernvatnet fra mai til september og november 2010.

Tungmetaller

Innholdet av kobber i overflatevannet i Kvernavatnet var svært høyt med et gjennomsnitt på 36,3 $\mu\text{g Cu/l}$ tilsvarende tilstandsklasse V = ”svært dårlig” (**figur 11**) i henhold til SFTs vurderingssystem. For metallet var sink innholdet i overflatevannet høyt med et gjennomsnitt på 29,6 $\mu\text{g Zn/l}$ og tilsvarer tilstandsklasse III = ”markert forurenset”. Verdier av kadmium i overflatevannet var generelt lavt for omtrent samtlige målinger og tilsvarte beste tilstandsklasse. I mai ble det registrert svakt forhøyet verdi av kadmium med 0,078 $\mu\text{g Cd/l}$ og tilsvarer SFTs tilstandsklasse II = ”moderat forurenset”.

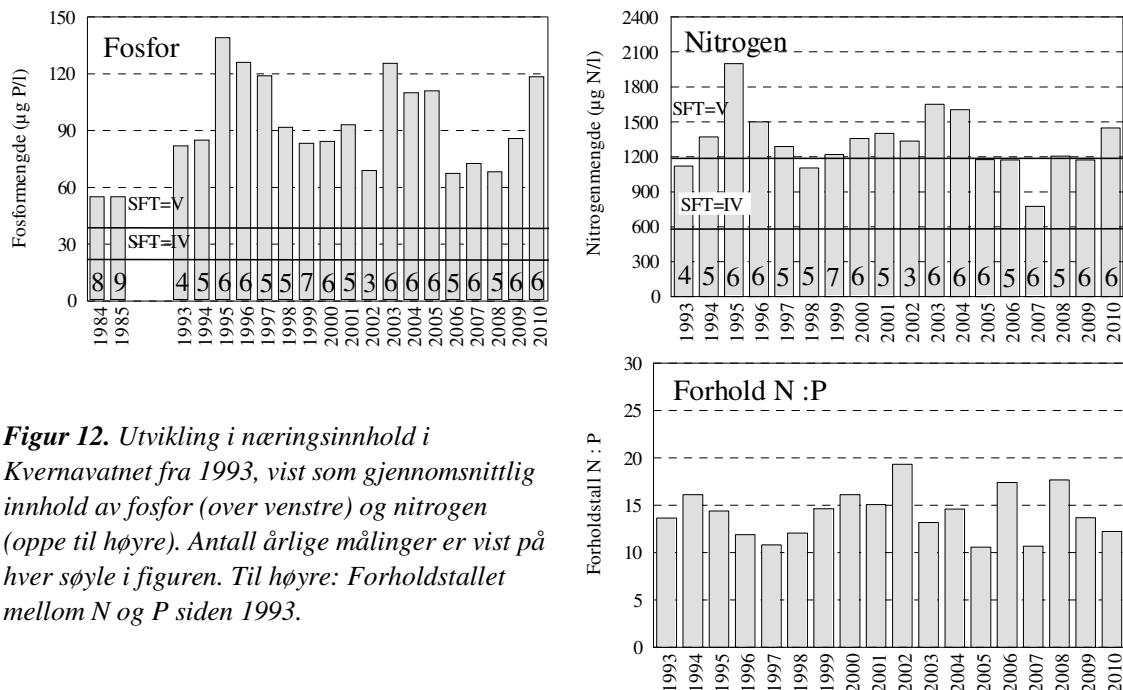
Figur 11. Månedlige målinger tungmetallene kobber (over), sink (over til høyre) og kadmium (høyre) i overflatevannet i Kvernavatnet fra mai til september og november 2010. *Verdier av kadmium ble ikke målt med riktig deteksjonsgrense på grunn av systemsvikt hos Eurofins Miljøanalyse AS avd. Moss.

UTVIKLING AV TILSTANDEN I KVERNAVATNET

Miljøforholdene i Kvernavatnet har vært fulgt gjennom en årrekke, først av Havforskningsinstituttet og Universitetet i Bergen fra 1980 til 1986, og årlig siden 1993 av Rådgivende Biologer AS. Alt dette er rapportert, og henvisning til årlige rapporter finnes bakerst i denne rapporten. Den følgende presentasjonen av resultatene er derfor relativt summarisk.

Virkning av tilførsler av næringsstoff

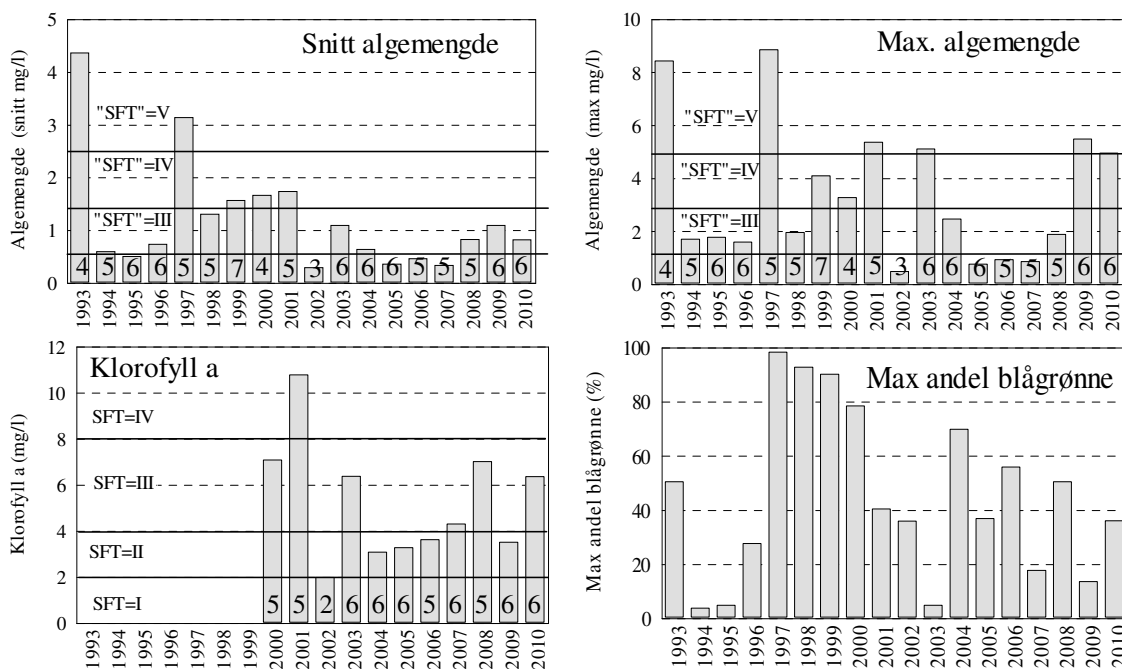
Kvernavatnet var også i 2010 en næringsrik innsjø, med fosfor- og nitrogenkonsentrasjoner henholdsvis i SFTs tilstandsklasse V = ”meget dårlig”. Etter noen år med svært høyt næringsinnhold på midten av 90-tallet, avtok næringsrikheten mye, og målingene i 2002 var de laveste på mange år når det gjelder innhold av fosfor. Det ble imidlertid bare tatt tre prøver i 2002, så nedgangen kan ikke tillegges særlig betydning. I perioden 2003 - 2005 var konsentrasjonene av fosfor igjen høye, mens den i 2006 – 2008 igjen var lavere. For 2009 var verdiene noe høyere enn i perioden 2006-2008, mens det i 2010 var svært høye verdier, som i 2003. Nitrogeninnholdet i 2010 var det høyeste nivået målt siden 2004 (**figur 12**). Her er nitrogeninnholdet oppe i 1448,3 µg N/l, og havner tilstandsklasse V = ”meget dårlig”, opp en tilstandsklasse fra gjennomsnittsverdien fra 2009.

Figur 12. Utvikling i næringsinnhold i Kvernavatnet fra 1993, vist som gjennomsnittlig innhold av fosfor (over venstre) og nitrogen (oppe til høyre). Antall årlige målinger er vist på hver søyle i figuren. Til høyre: Forholdstallet mellom N og P siden 1993.

Forholdstallet mellom de to næringsstoffene nitrogen og fosfor har variert mellom 10 og 20 i denne perioden. Forholdstallet forteller noe om den dominerende kilden for næringstilførslene, der avrenning fra uberørte naturområder kan ha et N:P-forhold på 30 og opp til 70, mens gjødsel fra mennesker og dyr har en N:P-forhold under 10. Typisk verdi for tilførsler fra oppdrett ligger på 7. I de årene med lavest fosforkonsentrasjon i Kvernavatnet, var forholdstallet også høyest, altså minst påvirket av tilførslene fra anlegget (**figur 12**).

Algemengdene i Kvernavatnet var sommerhalvåret 2010 lavere enn næringsinnholdet skulle tilsi. Nivået av gjennomsnittlig algemengde og maksimal algemengde observert, tilsvarer henholdsvis SFTs tilstandsklasse III = "mindre god" og V = "dårlig". Andelen blågrønnalger var mye høyere enn seinsommeren 2009, med 36,1 % (**figur 13**). Prosentandelen har de foregående årene generelt vært noe høy unntatt i årene, 1994-95, 2003, 2007 og 2009 da det også var veldig lave andeler med blågrønnalger. Den begrensede algeproduksjonen i Kvernavatnet har sannsynligvis sammenheng med det høye humusinnholdet i vannet, noe som gir lysbegrensning av algeproduksjonen.

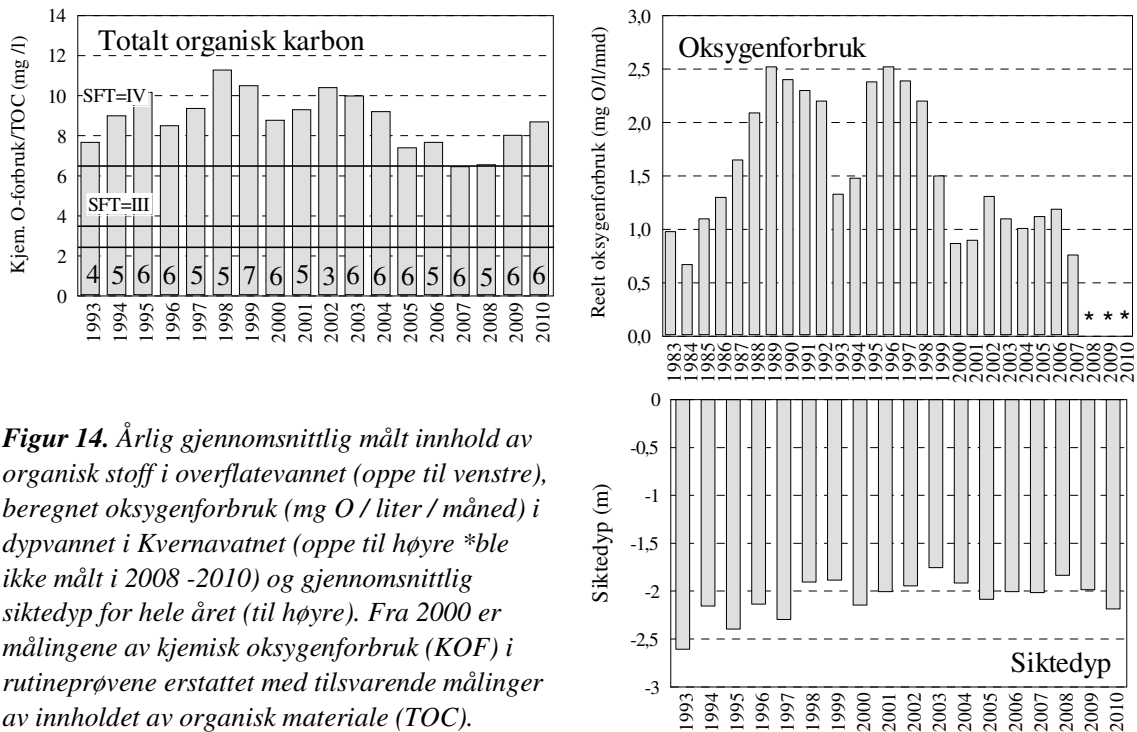
Figur 13. Årlig gjennomsnittlig algemengde (øverst til venstre) og maksimal observert algemengde (øverst til høyre), gjennomsnittlig klorofyll a innhold (nede til venstre) samt maksimalt observert innslag av blågrønnalger (nede til høyre) i Kvernavatnet de siste 17 årene. På tre av figurene er antydte grenser for tilsvarende SFT-klasser

Virkning av tilførsel av organisk materiale

Siktedypet i Kvernavatnet har de siste årene vist en svak negativ utvikling ved at det årlige gjennomsnittet gradvis er blitt noe lavere de siste årene (**figur 14**). Dette mønsteret er også generelt i hele regionen, der en har observert økende innhold av humus i vassdragene. Det årlige mønsteret i siktedyp viser at det er to hovedperioder med dårlig sikt om sommeren, og en slik sesongutvikling med to eller flere algeoppblomstringer er forsåvidt typisk for næringsrike innsjøer. I 2010 var det det årlige gjennomsnittet av siktedypet det høyeste siden 1997, hvor sikten hovedsakelig varierte mellom 2 og 2,5 meter gjennom året.

Oksygenforbruket lå opprinnelig oppunder 1 mg O₂/l/mnd. Etter oppskalering av fiskeanlegget utover mot slutten på 1980-tallet, økte oksygenforbruket jevnt til hele 2,5 mg O₂/l/mnd, hvilket er høyt. Det ble etablert et oppsamlingssystem for spillfôr under anlegget i 1992, og etter dette ble det registrert en vesentlig reduksjon i oksygenforbruket i dypvannet i forhold til førbruken. Fra 1995 ble det igjen registrert høyt oksygenforbruk i dypvannet, noe som kan skyldes at den siste foretatte oppdemningen av Kvernavatnet gav en ytterligere tilførsel av utvasket stoff til innsjøen i de påfølgende årene. Denne effekten har avtatt, og synes ikke lenger å gjøre seg gjeldende. Det ble ikke målt oksygenforbruk i årene 2008-2010.

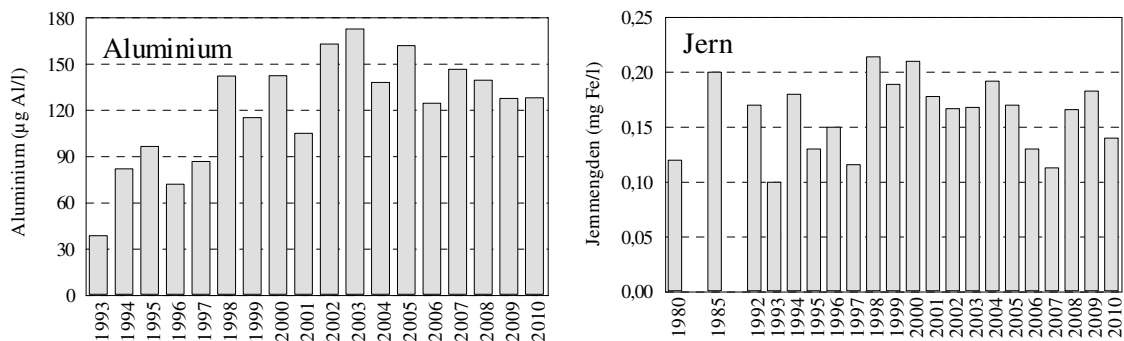
Kvernavatnet har alltid vært rikt på humusstoffer, noe som både gjenspeiles i det høye innholdet av totalt organisk karbon og det lave siktedypet i innsjøen. Dette organiske stoffet sedimenterer også til dypvannet, der det brytes ned under forbruk av oksygen, og innsjøen har derfor alltid hatt et relativt høyt oksygenforbruk i dypvannet (**figur 14**).

Figur 14. Årlig gjennomsnittlig målt innhold av organisk stoff i overflatevannet (oppe til venstre), beregnet oksygenforbruk (mg O / liter / måned) i dypvannet i Kvernavatnet (oppe til høyre *ble ikke målt i 2008 -2010) og gjennomsnittlig siktedyp for hele året (til høyre). Fra 2000 er målingene av kjemisk oksygenforbruk (KOF) i rutineprøvene erstattet med tilsvarende målinger av innholdet av organisk materiale (TOC).

Annen vannkvalitet

Vannkvaliteten i Kvernavatnet er preget av myrpåvirkning. Dette medfører tilførsler av humus, jern og aluminium (**figur 15**) som utløses fra nedbørfeltet, og i størst mengde under påvirkning av sur nedbør. Det høye humusinnholdet, sammen med store algemengder, gir et høyt kjemisk oksygenforbruk som i perioder på sensommeren i seg selv kan gi en betydelig reduksjon i oksygenmengdene i innsjøen. Sammen med et stort oksygenforbruk fra fiskene i anlegget og fra algene nattetid, har dette tidligere ført til lave oksygenmengder i overflatevannet om sommeren. Det ble derfor sommeren 1998 etablert et oksygeneringsanlegg som sikrer oksygentilførsel til fiskene i anlegget.

Figur 15. Gjennomsnittlig innhold av aluminium (til venstre) og jern (til høyre) i Kvernavatnet de siste årene. For jern er det også tatt med målinger fra 1980 og 1985.

Innholdet av jern i Kvernavatnet i 2010 var i gjennomsnitt 0,14 mg Fe/l (**figur 15**). Kvernavatnet har alltid hatt et noe høyt innhold av jern på grunn av myrpåvirkning. Innholdet samvarierer sannsynligvis med nedbørsmengdene, og det er påvist høyere konsentrasjoner om vinteren. Målingene fra 2007 var de laveste de siste ti årene og har siden økt noe, men er ikke på et nivå som kan medføre skader på fisken i anlegget.

Aluminiumsinnholdet i Kvernavatnet var i 2010 i gjennomsnitt på 128 µg Al/l, som er omtrent det samme som i 2009. Det høye innholdet av humussyrer binder imidlertid de giftige delene av aluminiumen meget effektivt, slik at det ikke vil være fare for skade på fisken.

Tungmetaller

Innhold av tungmetaller i overflatevannet var moderat til svært høyt i Kvernavatnet. Langtransporterte forurensninger og lokale utslipp gir tungmetaller og miljøgifter i innsjøer og for Kvernavatnet stammer de høye mengdene tungmetall sannsynligvis fra oppdrettsvirksomheten. Innhold av tungmetallet kobber var svært høyt i overflatevannet i samtlige prøver. Kobber benyttes i stort omfang som notimpregnering mot begroing i oppdrettsnæringen og utslippene fordeles mellom utlekking fra nøtene (80-90 %) mens de står i sjøen. Kobber er et nødvendig sporelement for alle organismer og finnes naturlig i jord, ferskvann og sjø, men kobber er også klassifisert som svært giftig for akvatiske organismer i høye konsentrasjoner, hvor giftigheten er høyest i næringsfattige ferskvann. Det var også høyt innhold av sink i overflatevannet. Høye konsentrasjoner av sink i overflatevannet kan knyttes opp mot fiskefôr som har sink som tilsetningsstoff, samt at selve anlegget er galvanisert av sink for å hindre rust og korrosjon. Innholdet av kadmium i overflatevannet var generelt lavt.

Konklusjon

Forholdet mellom næringssaltene nitrogen og fosfor viser at Kvernavatnet er påvirket av flere tilførselskilder. Hadde vannkvaliteten bare vært avhengig av tilførslene fra fiskeanlegget, så hadde forholdstallet vært nede på under 10. Samtidig synes innsjøen klart mest påvirket av fosforrike tilførsler, som for eksempel fra oppdrettsanlegget, de årene der innholdet av fosfor har vært høyest (**figur 15**). Men sammenhengen mellom mengde fôr brukt og innholdet av fosfor i innsjøen er dårlig, og bare 14 % av variasjonen i fosforinnholdet skyldes variasjon i fôrtilførslene ($r^2 = 0,14$, $n=18$).

De høye konsentrasjonene av tungmetaller var urovekkende, spesielt de høye kobberverdiene og bør følges opp videre i overvåkingsperioden.

I hele den 17 år lange overvåkingsperioden fra 1993, har Kvernavatnet vært i eutrofieringsfasen "fare på ferde" med høye næringsmengder og også høy belastning på innsjøens dypvann. Men algemengdene har bare "tippet over" og inneholdt store mengder blågrønnalger i noen av årene, særlig fra den varme sommeren i 1997 og framover. Dette har avtatt jevnt de siste årene, og det synes derfor som om det ikke er noen umiddelbar fare for å komme over i "kritisk fase". Samtidig forklarer ikke variasjonen i produksjon mer enn 1 % av variasjonen i mengde blågrønnalger. Med dagens belastning synes ikke innsjøen å utvikle seg i negativ retning utover situasjonen de siste årene.

REFERANSER

- Andersen, S., G.H. Johnsen & K.Y. Børsheim 1989.** Changes in seasonal succession of plankton in lake Kvernavatn, compared to the PEG-model. *Arch.Hydrobiol.* 115, sidene 401-415.
- Berge, D. 1987.** Fosforbelastning og respons i grunne og middels grunne innsjøer. Hvordan man bestemmer akseptabelt trofnivå og akseptabel fosforbelastning i sjøer med middeldyp 1,5 - 15 meter. *SFT rapport nr. 2001, 44 sider.*
- Berge, D. & T. Källqvist 1990.** Biotilgjengelighet av fosfor i jordbruksavrenning. Sammenlignet med andre forurensningskilder. Sluttrapport. *NIVA rapport nr. 2367, 130 sider. ISBN 82-577-1653-7.*
- Bjørklund, A.E. & G.H. Johnsen 1995.** Undersøkelse av Indrevatnet og Jordalsvatnet sommeren 1995. *Rådgivende Biologer, rapport 208, 54 sider*
- Brettum, P. 1989.** Alger som indikator på vannkvalitet i norske innsjøer. Planteplankton. *NIVA-rapport nr. 2344, 111 sider, ISBN 82-577-1627-8.*
- Braaten, B., T. Johnsen, T. Källqvist & A. Pedersen 1992.** Biologisk tilgjengelighet av næringssalttilførsler til det marine miljø fra fiskeoppdrett, landbruksavrenning og kommunalt avløpsvann. *NIVA-rapport nr. 2877, 160 sider, ISBN 82-577-2191-3.*
- Faafeng, B., P. Brettum & D.O. Hessen 1990.** Landsomfattende undersøkelse av trofittilstanden i 355 innsjøer i Norge. *NIVA-rapport 2355, 57 sider, ISBN 82-577-1638-3.*
- Hansen, T., J.C. Holm, D. Møller & J. Thorsen 1982.** Sluttrapport NFFR I 701.42. Settefiskeoppdrett i vassdrag. Virksomheten i Kvernavatnet 1979-1981. *Fiskeridirektoratets Havforsknings-institutt, Avdeling for Akvakultur, nr 14/1982, 60 sider*
- Holtan, H. & S.O. Åstebøl 1990.** Håndbok i innsamling av data om forurensningstilførsler til vassdrag og fjorder. Revidert utgave. *NIVA-JORDFORSK rapp nr 2510, 53 sider. ISBN 82-577-1818-1.*
- Holm, J.C., P.J. Jakobsen & G.H. Johnsen 1985.** Biologisk driftsforbedring av mæroppdrett *Norsk Fiskeoppdrett nr 4-1985, side 36-38.*
- Håkanson, L., A. Ervik, T. Mäkinen & B. Möller 1988.** Basic concepts concerning assessments of environmental effects of marine fish farms. *Nordisk råd rapport 1988:90, 103 sider.*
- Johnsen, G.H., S. Andersen & P.J. Jakobsen 1985.** Indre gjødsling i ferskvann, et problem for mæroppdrett. *Norsk Fiskeoppdrett nr 4-1985, side 26*
- Johnsen, G.H., P.J. Jakobsen, S. Andersen & O.T. Skilbrei 1989.** Biologisk optimalisering av oppdrett av laksefisk i ferskvann. Prosjektets sluttrapport. *Prosjektrapport 1/1989, Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen.*

- Kambestad, A. & G.H. Johnsen 1990.** Tilstandsrapport nr. 1 for Bergesvatn, Bømlø i Hordaland. *Rådgivende Biologer rapport nr 37, 32 sider.*
- Larsson, P. 1986.** Økologiske forutsetninger for oppdrett av laksesmolt i innsjøer. Prosjektets slutt-rapport. *Prosjektrapport 1/1986, Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen.*
- Rognerud, S. & E. Fjeld 1990.** Landsomfattende undersøkelse av tungmetaller i innsjøsedimenter og kvikksølv i fisk. *Statlig program for forurensningsovervåking, rapport 426/90, 79 sider, ISBN 82-90031-60-2*
- Rognerud, S., Berge, D. & Johannessen, M. 1979.** Telemarkvassdraget, hovedrapport fra undersøkelsene i perioden 1975 - 1979. *NIVA rapport nr. O-70112, 82 sider.*
- SFT 1989.** Vannkvalitetskriterier for ferskvann. *Statens forurensningstilsyn.*
- SFT 1992.** SFT-veiledning nr. 92: 06. Klassifisering av miljøkvalitet i ferskvann. Kortversjon. *Statens forurensningstilsyn, ISBN 82-7655-085-1, 32 sider.*
- SFT 1997.** SFT-veiledning nr. 97: 04. Klassifisering av miljøkvalitet i ferskvann. *Statens forurensningstilsyn, ISBN 82-7655-368-0, 31 sider.*
- Sommer, U., Z.M. Gliwicz, W. Lampert & A. Duncan 1986.** The PEG-model of seasonal succession of planktonic events in fresh water. *Archiv für Hydrobiologie nr. 106; sidene 433-471.*
- Vannebo, H. Aalvik, B., Rabben, S.o. & Olafsen, T. 2000.** Handlingplan for redusert utslipp av kobber fra norsk oppdrettsnæring (Actionplan to reduce the discharge of copper from Norwegian aquaculture). KMPG-Consulting. 40 sider.
- Veileder 01:2009** Direktoratgruppen for gjennomføring av vanddirektivet. Klassifisering av miljøtilstand i vann. Økologisk og kjemisk klassifiseringssystem for kystvann, innsjøer og elver i henhold til vannforskriften 181 s.
- Vollenweider, R.A. 1976.** Advances in defining critical loading levels phosphorus in lake eutrofication. *Mem. Ist. Ital. Idrobiol., 33, sidene 53-83.*
- Wetzel, R.G. 1975.** Limnology. *W.B.Saunders. Philadelphia, London, Toronto, ISBN 0-7216-9240-0, 743 sider*

TIDLIGERE "KVERNAVATN-RAPPORTER"

- Johnsen, G.H. 1994.** Tiltaksorientert overvåkning i 1993 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer as, rapport nr 103, 19 sider.*
- Johnsen, G.H. 1998.** Tiltaksorientert overvåkning i 1997 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 331, 20 sider.*
- Johnsen, G.H. 1999.** Tiltaksorientert overvåkning i 1998 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 402, 21 sider.*

- Johnsen, G.H. 2000.** Tiltaksorientert overvåking i 1999 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 418, 25 sider.*
- Johnsen, G.H. 2003.** Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2002. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 633, 24 sider.*
- Johnsen, G.H. 2004.** Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2003. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 677, 25 sider.*
- Johnsen, G.H. 2005.** Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2004. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 779, 25 sider.*
- Johnsen G.H. & A.E. Bjørklund, 2002.** Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2001. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 554, 27 sider.*
- Johnsen G.H. & A.E. Bjørklund, 2006.** Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2005. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 888, 25 sider.*
- Johnsen, G.H. & A.E. Bjørklund, 2007.**
Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2006. *Rådgivende Biologer AS, rapport 972, 25 sider.*
- Johnsen, G.H. & E. Brekke 2001.**
Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2000. *Rådgivende Biologer AS, rapport nr 484, 27 sider.*
- Johnsen, G.H. & M. Eilertsen 2008.**
Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2007. *Rådgivende Biologer AS, rapport 1079, 26 sider.*
- Johnsen, G.H. & M. Eilertsen 2009**
Driftsrapport for merdanlegget til Kvernsmolt AS og tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2008. *Rådgivende Biologer AS, rapport 1198, 25 sider.*
- Johnsen, G.H. & M. Eilertsen 2010**
Tilstandsrapport for Kvernavatnet i Austevoll for 2009.
Rådgivende Biologer AS, rapport 1282, 27 sider, ISBN 978-82-7658-739-5.
- Johnsen, G.H. & B.A. Hellen 1998.** Tiltaksorientert overvåking i 1996 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer rapport nr 328, 18 sider.*
- Kålås, S., 1995.** Tiltaksorientert overvåking i 1994 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer rapport nr 147, 20 sider.*
- Kålås, S. & G.H. Johnsen 1996.** Tiltaksorientert overvåking i 1995 av Kvernavatnet, Austevoll i Hordaland. *Rådgivende Biologer rapport nr 221, 22 sider.*

VEDLEGGSTABELLER OVER RÅDATA

Vedleggstabell 1. *Analyseresultat fra overflatevannprøver fra Kvernavatnet i 2010. Prøvene er tatt ved det dypeste punktet i innsjøen, og analysene er utført av Eurofins Norsk Miljøanalyse AS avd. Bergen.*

Parameter	Enhet	Metode	25.mai	24.jun	19.jul	12.aug	24.sep	16.nov	Snitt
Surhet	pH	Chem-101	6,65	6,81	6,61	6,64	6,01	6,21	6,5
Totalfosfor	µg/l	Chem-210	69	67	96	111	191	176	118,3
Totalnitrogen	µg/l	Chem-109	1220	1070	1490	1500	2020	1390	1448,3
TOC	mg/l	Chem-250	9,0	9,1	8,3	7,3	9,6	8,8	8,7
Klorofyll-a	µg/l	NS 4767	20,0	1,2	7,6	7,4	1,3	0,8	6,4
Aluminium	µg/l	Chem-132	130	60	160	88	190	140	128
Jern	µg/l	Chem-133	100	120	120	110	170	220	140
Kobber	µg/l	NS-EN ISO 1	48	29	36	34	38	33	36,3
Sink	µg/l	NS-EN ISO 1	23	26	36	46	24	23	29,6
Kadmium	µg/l	NS-EN ISO 1	0,078	0,023	<0,2	0,02	0,029	0,039	0,03

Vedleggstabell 2. Analyseresultatene fra algeprøvene som ble analysert fra Kvernavatnet i 2010. Prøvene er tatt ved det dypeste punktet i innsjøen. Algeantallet er angitt i antall millioner celler per liter, og algemengdene (volumet) som mg per liter. Prøvene er analysert av cand.real. Nils Bernt Andersen. (k)= kolonier

Kvernavatnet 2010	25. mai		24. juni		19. juli		12. aug		24. sept		16. nov	
BACILLARIOPHYCEAE - Kiselalger												
Asterionella formosa	220000	0,22					22000	0,022	10000	0,01		
Synedra sp.	7098000	1,7745			2000	0,0005					31000	0,078
Tabellaria flocculosa	31000	0,0465										
Ubestemte pennate diatomeer			91000	0,0182								
Ubestemte sentriske diatomeer									61000	0,0153		
CHLOROPHYCEAE - Grønnalger												
Closterium sp.	31000	0,0078	12000	0,003			6000	0,0015			31000	0,0078
Dictyosphaerium sp.									16000	0,001		
Monoraphidium sp.	1193000	0,1193										
Planktosphaeria sp.							61000	0,061				
Sphaerocystis sp.	275000	0,0311					102000	0,0115	12000	0,014		
Spondylosium sp.					8000	0,004						
Staurastrum sp.									2000	0,008		
Volvox sp. (k)					2000	0,134						
Chlorophyceae sp.1 (k)							2000	0,012				
Chlorophyceae sp.2 (k)							2000	0,022				
CRYPTOPHYCEAE - Svelgflagellater												
Cryptomonas sp.	61000	0,061					14000	0,014	14000	0,014		
Rhodomonas sp.	3803000	0,3233	275000	0,0234	184000	0,0156	1132000	0,0962	61000	0,0052	31000	0,0026
CHRYSOPHYCEAE - Gullalger												
Dinobryon sp.	31000	0,0047										
Chrysophyceae sp.	31000	0,0031										
DINOPHYCEAE - Fureflagellater												
Peridinium sp.	31000	0,031										
Dinoflagellat sp.					31000	0,031						
CYANOPHYCEAE - Blågrønnalger												
Anabaena spiroides	16000	0,0018			1720000	0,1944						
Planktothrix sp. (kjeder)	122000	0,0305	31000	0,0078								
FLAGELLATER OG MONADER												
Ubestemte flagellater < 5 µm	6084000	0,0852	2058000	0,0288	1977000	0,0277	2415000	0,0338	3295000	0,1087	2197000	0,0308
Ubestemte flagellater > 5 µm	4563000	0,5156	1206000	0,1342	1156000	0,1306	1217000	0,1375	1458000	0,1648	778000	0,0879
SAMLET												
	23590000	3,2554	3673000	0,2154	5080000	0,5378	4973000	0,4115	4929000	0,341	3068000	0,2071